

Újabb adalékok Dacia felirattárához.

A legútóbbi időben részint Király Pál barátom, részint Téglás István kőhalmi igazgató társaságában újabb adatokat szereztem össze az Erdélyi Múzeum-Egylet Kiadványai V. kötetében (1888.) megkezdett, s a VI. kötetben tovább folytatott daciai felíratokhoz.¹⁾ Ezek egynémelyike vallási, másika historiai és archaeologiai fontossággal bír, részben új epigraphiai jelenség s egészben Dacia hézagos történelmi anyagát gyarapítja.

I. Sztrigy-Szent-György-Válya. (Hunyadmegye).

Sztrigy-Szent-György-Válya a római feliratos emlékek egyik jelentékeny lelőhelyévé kezdi kinőni magát. 1884. tavaszán valék szerencsés az első felírást emlékeket ott felfedezni, s azóta három épebb és egy elmosódott felírást emlékekkel, egy szobortörökkel és egy relieffel, mely apa, anya, és fiu mellképét mutatja, gazdagíthatjuk onnan ismét Dacia emléktárát.

Mindezek a helységtől éjszakkeletre emelkedő Uuron Gurgutuj nevű hegyoldal alatt kerültek napfényre, annak jeléül, hogy az ott észlelhető mesterséges hegylépcsőzeteket sűrű egymásutánban római lakások, szentélyek és siremlékek népesíték be.

A hegyről s annak kiterjedt telepéről külön részletes és rajzokkal kiegészítendő monographiát lesz szerencsém majd összeállítani. E helyen legyen szabad a magukban is érdekes epigraphiai adalékokról beszámolnom.

1. Oltárkő sztrigy-szentgyörgy-vályai mészmárgából. Magassága 1 m., szélessége 55. cm. Írásos terület magassága 45 cm., szélessége 40 cm. Betüinek magas. 7 cm. A megtartottság kitünőnek mondható.

---

¹⁾ Lásd Adalékok Dacia felirattárához. Erdélyi Múzeum-Egylet Kiadványai 1888. évf. V. kötet XVII. 42. és 43. sz.

MARTI
LVCIVS
CR·ATTIVS
D·C·P

Marti Lucius Cr(atti)us vagy Grattus) d(ecurio) c(oloniae) p(osuit). A Crattius név feliratilag ismeretes. Igy Corpus Inscriptionum Latinarum VIII. kötet 19117—19125 és Corp. Inscriptionum Latinarum VI. kötet 16,559 épen Crattius alakjában.

Ez a telep Sztrigy-Szent-György-Vályánál Sarmisegetusa aggerébe tartozott s Lucius Crattius Attius ott viselhette a decurioi tiszteletet.

2. Oltárkő, ugyancsak idevaló mészmárgából. Magassága 1,12, vastagsága 0,30 m., szélessége 0,55 m. Írásos lapja 0,55 m. magas, 0,45 m. széles. Betűi 5 cm. nagyok.

I·O·M

I(ovi) o(ptimo) M(aximo)

P·PENNINO

[A]ppenino

M·VR·VALENTI

M.[A]ur(elius) Valenti

NVS·DEC·COL

nus dec(urio) col(oniae)

V·L·S·M

n(otum) l(ibens) solvit m(erito)

Jupiter Appeninusról Daciában az első felirati vonatkozás, Dacián kívül csak Italiából ismeretes és Italia határain túl csupán egyetlen-egyszer jó említésbe, a Corpus Inscript. Latin VIII. 7961 Rusicadéból eredő feliratán. Jovi optimo maximo Appennino conservatori dominor. nn.(n) fortissimorum felicissi morumque imperatorum.

3. Oltárkő, szintén az Uron Gurgutuj alól, a Googana forrása

mellől, idevaló anyagból. Magassága 0.₈₅, szélessége 0.₄₂, vastagsága 0.₂₇ m. Betüi 4 cm. nagyok.

O
 I S /// R
 CR. ATTI
 /// TERNVS
 D · C · P

4. Egy negyedik feliratos kő betüi az olvashatatlanságig elmosódtak. Abból csupán néhány betüt lehet észrevenni, ilyenformán:

/// ///
 /// ///
 /// /// NIN
 /// V /// N //
 D ///

Valószínűleg ez is az 1 szám módjára egy decuriótól származik.

II. Algyógy-Csizmo (Germizora.)

5. Algyógy = Germizora Corpus Inscript. Latinarum III. köt. 225. Durva mészből faragott oltárkö. Magassága 0.₆₅, szélessége 0.₃₇ m. A Gróf Kúun Géza kastélya mellett. Megtartottsága kitűnő.

LIBEROPATRI	Libero patri
ET LIBMTRI	et lib(erae) m[a]tri
SECUNDIN	Secundin(us)
V O L M	Vo(tum l(ibens solvit m(erito).

A Liber mater et libera megnevezése elég gyakran ismétlődik feliratainkban; azonban az itt feltüntetett libera mater alakjának párját még ez ideig se nálunk, se másutt nem ismerjük. Ez az igénytelen oltárkö, ennél fogva mithologiaiilag is kiváló helyet foglal el a daciai feliratok közt. A liber pater et libera felől bővebben utbaigazít Preller Jordan Römische Mythologie II. kötetében 50—54 lapokon. Tudvalevőleg Libera a görög Persephone (Proserpina) meg személyesítője a latin nyelvhatárok közt s Ceressel, valamint a mezei gazdaság más védisteneivel együttesen áldoztak neki. Liber pater épen a mezei termékek s főleg a szőlő istenéül vala tisztelve; míg városokban a polgári szabadság nemtőjének tekinték. Ünnepe szüret-tájára esett, s ilyenkor sok dévajságot engedett meg a falusi nép. Rómában saját külön ünnepét márczius 17-én ülték meg. Áldozati ajándékul lisztből, méz- és olajból készült kalácsokat mutattak, az u. n. libat, vidékünkön a szüreti örömek istenségeként szerepelhetett.

III. Alsó-Városvíz.

Alsó-Városvíz, Szászváros közelében, már Neigebaur és Ackner idejéből fel van véve a római telepek sorába. Az első feliratos emléket azonban nekünk sikerült onnan bemutatni. A telep épen Alsó és Felső-Városvíz határának érintkezésén fekszik s az onnan kikerülő faragványok leginkább Felső-Városvíz gazdáinál láthatók. 1888-ban egy siremléket szállíttatott a hunyadmegyei régészeti társulat Dévára. Ez emléken egy öregrendü férfinak jól kivésett medaillon mellképe alatt következett a sirfelirat. E sorokat azonban a laza márgás homokkő nem tartotta meg jól s csupán a kezdő két betüt különböz-tethetjük meg.

Mellkép.

D

M

6. Annál becsesebb az 1889. telén Bágya Zsigmond szászvárosi főszolgabíró közvetítésével muzeumunkba jutott oltárkö. Anyaga kőboldogfalvi márga; magassága 0,76 m., szélessége 0,31, vastagsága 0,26 m. Betűi szépek. A felirat felett kereszt vonásos díszítmény látható, a mint következők:

Dianae sacrum pro salut(e) C. Arri Antonini leg(ati) Aug(usti) pr(o) pr(aetore) M. Verius Superstes leg(ionis) V. Mac(edonicae) p(iae) . . . . V(otum) s(olvit).

A 8-ik sorban az **E** függőleges vonalát a kőfaragó kifejedte. Az ötödik sorban az **E** mellett az **L** hasonlóan megcsönkítva.

DIANAE
SACRVM
PRO SALVT
C. ARRI ANTONINI
LEG(ATI) AVGVSTI
PR(O) PR(AETORE)
M. VERIVS SV
PERSTES LEG(IONIS)
V. MAC(EDONICAE)
P(IAE) . . . . V(OTUM) S(OLVIT)

IV. Várhely.

Várhely Sarmisegethusa. Corpus inscript. Latin. III. kötet. 228 lapján. Az 1889. év nyarán Várhely romjain rendezett kisebb-szerű ásatások se valának eredménytelenek, mennyiben sikerült a helységeen átvezető főút jobb házsorának majdnem végére eső telkén egy újabb Malagbel szentélyt felfedeznünk. Az első Malagbelre vonatkozó feliratot az 1881. nyarán Király Pállal együtt kiásott s a most szóban forgó telektől alig pár száz méterrel a helységeen kívül délnyugatra egy izolált dombon fekvő syr templom szolgáltató, melynek Diis patriis kezdetű s Malagbel, Bebellahamon, Benefat et Manavat syr istenségek neveit megörökítő feliratos táblája juttatá hírnévhez a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulatot. E feliratot Torma Károly tette közzé az Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich Ungarn VI. kötet, 109 lapján 45. és 46. sz. alatt.

A második Malagbel oltárt a helységnek éppen ellenkező oldalán, a keletin találtuk Király Pállal 1882. nyarán, s ez is az Archaeologisch epigraphische Mittheilungen hasábjain (1883. Bd. 52 lap 3 sz. Deo soli Malagl) tétetett közzé. 1889. nyarán végre a harma-

dik Malagbel oltár jutott birtokunkba. Szép bukovai márványból faragott oltárkő, melyen a Corpus inscription. Latinarum III. kötetéből 1512 sz. a. ugyancsak Sarmisegethusából ismeretes T. Flavius Aper, scriba coloniae Sarmisegethusae áldoz Malagbelnek.

DEO	
MALAC	Deo Malagbeli
BELI	
T·FL·APER	T. Fl(avius) Aper
SCRIB·COL	scrib(a) Col(oniae Sarmisegethusae)
EX VOTO	ex voto

A Corpus Inscript. Latin. III. köt. 243 lapján 1512 sz. olvashatólag. Emez érdemes városi irnok (scriba coloniae) ritka jószágú nejének (rarissimae coniugi) szentelt sírkő képezi egyik talapzatát a demsusi gör. kath. templom tornyának, mely templomot tudvalevőleg a tudatlanság római eredetűnek követel és pedig oly szerencsével, hogy magyar intelligens turisták is visszhangoztatják.

7. Ugyancsak az 1889. ásatások eredményeként szállított Dévára a hunyadmegyei történelmi és régészeti társulat muzeumába a következő márványoltár, melynek magassága 0.₂₂ m., szélessége 9.₁₅, vastagsága 0.₀₉

O	J(ovi) o(ptimo) (maximo)
PRC·SA	pro sa(lute)
AEL·CAEL	Ael(i)ae L(ici)
NIAE·CO	niae co(niugis)
IUL·VICT	Jul(ius) Vict(ori)
NVS·DE	nus de(corio coloniae)
VOT·SI	vot(um) s(olvit).

8. Az 1889-ki ásatások további eredményéhez tartozik egy márvány-oszlop töredék is. Magassága 0.₁₉, szélessége 0.₂; féldomborura van dolgozva

ex }
po }
VI
LIS
'OTO
SVIT

9. Ide tartozik ez a bukovai márvány-töredék is

NON
RTVN

V. Veczel-Micia vagy Micum.

A Dévától nyugatra 10 kilométernyi távolságban eső vezeli castrum két felirattöredékkal gazdagítja a dévai muzeumot, u. m.:

10. Egy valószínűleg oltártöredék arany-vöröses augitandesitből Magassága 0.₁₆ m., szélessége 0.₁₃, vastagsága 0.₁₁ m. Betűi 0.₀₄ magasak Balról ép, egyebütt törött

LIBER
.TRII

11. Sirtáblatöredék mészmárgából. Magassága 0.₃₆, szélessége 0.₂₈, vastagsága 0.₀₇

D
VEV.V

VI. Apulum. Corpus Inscript. Latin. III., 182.

12. Herepei Károly tanártársam nagyenyedi gyűjtéséből egyebek mellőzésével egy márványtábla töredéket említhetek fel.

E töredék a collegium régi lomtárából került napfényre, s így kis változatban a Corpus Inscript. Latin. III. 1259 sz. feliratos emlékét innét birjuk.

VII. Karna-Blandiana.

A Pentinger-tábla daciai helynév lajstromában szereplő Blandiana helyi fekvésével egész napjainkig nem jutottunk tisztába. A bonus eventus kiváló kedvezése részembe juttatá ez állomás felfedezésének szerencséjét. Mióta Torma Károly Adalékok Dacia föld- és helyiratához czimü tanulmányában ¹⁾ a Maros jobb partján, a Strigy folyó torkolatával átellenben fekvő Aranyfalunál megállapítá a Pentinger tábla másik állomását: Petrist, azóta Blandianát én is abban az irányban keresém, mert kétségtelenné vált kutatásimból az is: hogy a hadi út nem a balparton haladt Apulumba, mint azt Neigebauer és Ackner megállapították; hanem a jobb part mentét követte. Ily módon Blandianát se kereshetők Szászváros, Alvincz hanem Algyógy-Maros-Portus (Gyulafehérvár mellett) közt. Goos Károly is helyes irányban kezdett tapogatózni, mikor Studien zur Geschichte und Geographie des traianischen Daciens cz. művében a Maros jobb partján Borberek körül feltételezé Blandiana létezését.

Végre 1887. őszén időt szakítva a Maros eme nehezen járható partszegélyének felkeresésére, Karna falunál a rég keresett állomást sikerült megállapítanom. A helység alsó végén, Szakéro-felé egy meglehetősen izolált szőlő dombot Celigrad (Fekete vár) néven ismer a falusi nép. Itt szőlő forgatáskor s az út építésekor is épülettromokra akadtak, sőt sirokat is bontottak ki. A sirleletek elkal-

¹⁾ Archaeologiai Értesítő XIV. kötet 1888. 3. füzet.

lódta, a koponyákat durva kedvtelésből eljátszodták a gyermekek. A téglá- és cserépdarabok szintén feles számban vannak. Több faragványos kő s egy felirattörődék azonban szerencsésen megszabadult a pusztulástól. E feliratos emlék most a dévai muzeumban látható. Anyaga durva mész, melyet itt helyben fejthettek. A törődék magassága 0.₅₃, szélessége 0.₂₂ m. Betüi kezdetlegesen,

valószínűleg sírkő-tábla részletben mutathatom be Blandiana első documentumát.

Téglabélyegek.

Városvíz-Szászváros fölött, Corpus Insc. Latin. III. 1629. sz. 1 d. Az Alsó- és Felső-Városvíz között a Városvízpatak balpartján látható castrum romokat 1889. nyarán Király Pál társaságában felkeresve, felmérési adatainkon kívül néhány új téglabélyeget gyűjtöttünk ott össze. Ilyenek a következők:

LEGXIIIIG (Corp. Inscript. Latin. III. köt. 1629 sz. alatt 22).

Először itt szerepelnek a következő bélyegek

LEGXIIIIG
AELVALENZ

valamint ezt a töredéket

leg X
túl A

E bélyegnek párját mutattam be Veczelről. (Adalékok Muzeum-egylet V. köt. 52—104 és Archaeol. epigraphische Mittheilungen XI. kötet 239. nro 12.

Pusztá-Kalán = Ad Aquas. Az idevaló romok közt újabb időben téglabélyeg nem mutatkozott s néhai Várady Ádám gyűjtötte volt onnan az első bélyeget az ötvenes években. Most Grader kohótiszt a brassói bánya- és kohó-társulatnál Kalánban, volt szives e bélyegeket nekem megmutatni.

VALECOMO
LEGXIII Q

E bélyeg formát legutóbb Germizarából ismerjük, hol én azt 1884-ben gyűjtém. (Adalékok Dacia felirattanához, Muzeum-egylet Kiadványai, V. köt. 1888. 38—90, u. ott Gyulafehérvárról közöltem 19—71 sz. a. Ismeretes Corpus Inscript. Latin. III. köt. 1629, 11. b. c.)

Ugyancsak Kalánról szerezte Grader ur ez érdekes bélyeget:

LEGXIII QIM
POMPONITORII

mely hasonlít a Corp. Inscript. Latin. III. 1629.

LEG XIII GEM
POMPE. AVR. bélyeghez.

Apulum (Gyulafehérvár) a szászsebesi ág. szász ev. gymnasium gyűjteményében. Kissé törött.

LEGXIII Q
VCR A QVI

legio XIII. gemina

Lucretius Aquila.

Várhely. E töredéket Druhova Gábor pusztakaláni tanító úr birtokában láttam.

RI}

A dévai muzeumban stampyglaszerü készítmény

ATTENIAE
CYTONIDIS

(Hasonlót látunk a Corpus Inscript. Latin. III. köt. 6007. 4 sz. alatt Ó-Budáról Aquinceumból bemutatott amphora bélyeghez.

A következő bélyeg az által vált nevezetessé, mert épen a várhelyi amphitheatrum falából vala szerencsés, a példámon neki buzdult két fiam Gábor és Béla kiásni, s így általa constatálni lehet, hogy az amphitheatrum építése a hódítást követő első időszakra esett, mikor még a Legio IV. Flavia Terma nem vala Daciából kivезényelve.

LECIITI FF

E bélyeget egyébként Várhelyről a dévai muzeum útján többször producáltuk. Így az Archaeologische epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich-Ungarn VI. kötet 138 lap. VIII. köt. 54. és XI. köt. 238. lapján. A Corpus Inscription. Latin. III. köt. 1019 lapján 1631. sz. a. olvasható.

Várhelyi származásu e töredék is,

SE R. DA

melyet egészben mutattam be Archaeol. epigr. Mittheil. VIII. évf. 55 lapján.

Egészen új Várhelyről e szép bélyeg

APONIAE

Hasonlóképen páratlanul áll

INTVRI;

valamint ez a töredék is

SECAI

és

TR

mely 2 példányban juttott a dévai muzeumba.

Uj még ez is:

DONAI

Német-Csanád. A XIII. legio egyik osztályának itt állomásozásáról a Corp. Inscript. Latin. III. köt. 1629, 1. d. is megemlékezik. Erről biztos tudomást szerzendő Klimó Mihály dévai főreáliskolai tanár ur ott lakó rokonaihoz fordulék, s nevezett tanár úr közvetítésével képes vagyok biztosan megállapítani, a XIII. legio bélyegek ott való előjvetelének emez alakját

LEX XIII

Vajasd. Az Apulumból Tövis felé Bruclanak (N.-Enyed) irányuló hadi úttól balra, a hirneves erdélyi Hegyalja felé eső Vajasd falnak a hadi úttól nem messze fekvő határáról nyerte Táncczos János odavaló ref. lelkész útján Herepey Károly nagyenyedi tanár e bélyeget:

LEX XIII

mi által a XIII. legio állomásainak sorozata egy újabbal gyarapodott.

Ez ismeretlen erdélyrészi, de valószínűleg apulumi eredetű bélyeget a kassai felsőmagyarországi muzeumban láttam 1887. májusában

LEX XIII
ELBASSVS

(Lásd Corp. Ins. Latin. III. kötet 1629. 4. a hasonlót.)

Lámpabélyegek.

Apulum

VI

és

VIVAN VARI

(Corpus Ins. Latin. III. köt. 1634. 10. Várady Ádám gyűjteményéből ismertette.

Edénybélyeg.

Várhelyről 1889. gyűjtésem

WB

E néhány adat a hozzájuk fűzött észrevételekkel együtt kellően illusztrálhatják, hogy a gyűjtésükre fordított idő és költség nem vala egészen hiábavaló, s hogy Dácia földje minden évben sok olyan adatot hoz napfényre, melyeket azon frissiben egy kis buzgalommal és áldozatkészséggel a tudomány számára megmenthetünk; de a melyek máskülönben — mint annyi példa bizonyítja — elkallódnak.

Déva.

TEGLÁS GÁBOR.